

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.725.136 для проведення захисту дисертації
на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право
за спеціальністю 081 Право
у Львівському державному університеті внутрішніх справ
(79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26)

ВІДГУК

офіційного опонента

докторки юридичних наук, професорки, професорки кафедри
теорії держави і права Львівського торговельно-економічного університету

ПОДОРОЖНОЇ ТЕТЯНИ СТАНІСЛАВІВНИ

на дисертацію Кірієнко Тетяни Павлівни на тему

«Право людини на безпеку: теоретико-правове дослідження», подану на
здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю
081 «Право»

1. Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження

У сучасних умовах побудови в Україні правової держави, з огляду на триваючі системні трансформації правової системи та перманентні воєнні загрози з боку РФ, проблематика забезпечення безпеки держави та людини набуває визначального теоретико-методологічного і практичного значення. На рівні Основного закону забезпечується національна безпека держави, суспільства та людини. Ці норми конкретизуються та розвиваються в інших нормативно-правових актах різноманітних сфер життя. Утім, забезпечення безпеки та захисту інтересів, цілісності та суверенітету України можливе лише в умовах функціонування важливих життєвих алгоритмів людини, її основних потреб та забезпечення її конституційних прав і свобод. З огляду на зазначене, чималої значущості набувають дослідження, спрямовані на формування комплексної теоретико-правової парадигми безпеки людини, яка б адекватно відображала складність і багатовимірність сучасних суспільних відносин, забезпечувала методологічне підґрунтя для розвитку ефективної державної політики у сфері захисту прав людини.

Особливої гостроти ця проблематика набуває для України, яка перебуває в епіцентрі складних цивілізаційних випробувань, пов'язаних із повномасштабною російською агресією й необхідністю забезпечення державного суверенітету,

територіальної цілісності та конституційного ладу. У цьому процесі важлива роль відведена саме органам державної влади діяльність яких є визначальною у сфері захисту права людини на безпечне середовище.

Теоретичну основу дисертації становлять теоретико-методологічні та філософські напрями дослідження проблеми безпеки людини, суспільства та держави (зокрема, наукові публікації О. Антонової, О. Бондара, О. Барабаш, О. Балинської, О. Барановського, В. Вовк, Г. Джагупова, Ю. Луценко, А. Капуловського, І. Корж, В. Кучера, О. Рудої, Л. Малюти, О. Нагули, О. Тихонова, Т. Цюман, О. Чубукової та ін.); теоретико-прикладні аспекти категорії «безпека», її елементів, видів, наприклад, дослідження інформаційної, економічної, політичної, воєнної, екологічної, соціальної та інших видів безпеки, які мають місце в сучасній державі (наукові доробки таких учених, як В. Артемов, В. Башук, В. Білий, П. Богуцький, О. Борисова, О. Бондар, О. Васильчишин, В. Васьковська, А. Войціховський, І. Кекіш, В. Мельник, Т. Подорожна, В. Супрун, В. Титор, В. Тихий та ін.); дослідження проблем безпеки крізь призму функціонування соціальних систем та наявних загроз, ризиків, викликів світового масштабу тощо (наукові розвідки таких науковців, як Н. Буняк, К. Бондаревська, В. Березуцький, М. Воротнюк, Н. Галайко, Н. Кулалаєва, В. Столяренко та ін.) та ін. Особливу наукову цінність для дисертаційної роботи мають міждисциплінарні дослідження, що поєднують правові, соціологічні й філософські підходи до вивчення проблем безпеки, комплексні монографічні праці, присвячені теоретичним і практичним аспектам забезпечення права людини на безпеку в умовах сучасних правових трансформацій та війни в Україні з боку РФ.

Утім, попри вагомі дослідження у сфері безпекової діяльності, питання змісту права людини на безпеку, його місця в системі інших конституційних прав досі не отримали належної загальнотеоретичної розробки. У наявних наукових роботах властивості права людини на безпеку і особливості його реалізації, забезпечення та захисту висвітлено лише в контексті розгляду проблем забезпечення національної безпеки, а не як окремого конституційного права людини. Окрім того, недостатнє осмислення досліджуваного правового явища призвело до того, що це право не знайшло свого відображення в чинному законодавстві, зокрема в Конституції України та Законі України «Про національну безпеку».

Незважаючи на, так би мовити, життєво важливу актуальність усіх питань, що прямо або опосередковано пов'язані з теорією та практикою забезпечення та захисту права людини на безпеку, вітчизняна теорія права досі відчуває гостру

потребу в оновленні доктрини національної безпеки. Ураховуючи визначальну роль саме безпеки людини в забезпеченні сталого розвитку Української держави, необхідність постійного методологічного переосмислення теоретико-правових засад прав людини, дисертаційне дослідження Кірієнко Тетяни Павлівни якраз і є першим таким самостійним, комплексним, фундаментальним дослідженням. Зважаючи на все вищезазначене, сумнівів в актуальності проведеного дослідження не виникає.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна

Ступінь наукової обґрунтованості основних положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи визначається передусім її структурою, логікою викладу матеріалу, застосовуваними методами вирішення поставлених завдань, новизною пропонованих до захисту положень.

Структура роботи сприяє повноцінному і послідовному розкриттю теми, що в кінцевому підсумку дозволило автору успішно вирішити поставлені перед ним завдання. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що охоплюють дев'ять підрозділів та проміжних висновків, загальних висновків, списку використаної літератури. Структурна побудова дисертаційного дослідження не викликає заперечень і видається досить логічною. Між теоретико-методологічною (розділ 1), аналітичною (розділ 2) та практично орієнтованою (розділи 3) частинами простежується стійкий зв'язок. У межах кожного розділу і підрозділу дисертації розробляється певний відносно самостійний аспект права людини на безпеку – його реалізацію з огляду на триваючу війну в Україні з боку РФ, що сприяє розкриттю загального задуму пропонованого дослідження.

У цілому, дисертантка не тільки аналізує широкий спектр думок вітчизняних науковців щодо сформульованої в роботі проблематики, а й полемізує разом з ними, висуваючи власні тези та пропозиції (наприклад, на с. 72 дисертації авторка, коментуючи думку щодо важливості та пріоритетності безпеки людини, зауважує, що *«ключовим об'єктом і суб'єктом національної безпеки є безперечно сама людина – найцінніша, але й водночас найнебезпечніша і для себе, і для оточуючих»*. Людина має безпосереднє відношення як до всіх видів безпеки, так і до різноманітних джерел небезпеки (експлуатації будівель і споруд, транспортних засобів, використання інтернету, поводження з тваринами тощо). Тому *забезпечення безпеки людини є неодмінною умовою забезпечення інших видів безпеки*. Право людини на безпеку є, по суті, мірою можливої (вільної) у

правових межах поведінки людини в тій чи іншій сфері суспільних відносин (у цьому випадку в галузі забезпечення безпеки). Тож право на безпеку передбачає існування умов, що сприяють його здійсненню».

На с. 105 (в контексті аналізу механізму забезпечення права людини на безпеку) Тетяною Павлівною слушно зауважено, що: *«права людини, сама людина і її безпека є квінтесенцією світоустрою, і з урахуванням цього держава та національна безпека повинні служити на благо цієї цінності»*. Окрім того, на думку авторки, *«концепція безпеки людини передусім спрямована на виявлення і розв'язання злободенних проблем, що стоять перед людством та має на меті забезпечення безпеки людини як найвищої цінності»*. Останнє своєю чергою має, на наше переконання, не тільки раціональну основу, але й практичне наповнення.

Метою дисертаційної роботи є теоретико-правовий аналіз права людини на безпеку та визначення особливостей механізму реалізації цього права в сучасних умовах. Аналіз тексту дисертації засвідчує високий рівень наукових узагальнень, логічність та послідовність у досягненні його мети.

Для досягнення поставленої мети в дослідженні Тетяни Павлівни Кірієнко передбачено **вирішення наступних завдань**, зокрема: розробити етапність концептуального розвитку права людини на безпеку; охарактеризувати систему методів дослідження права людини на безпеку; визначити особливості змістовного наповнення поняття «право людини на безпеку»; проаналізувати системно-структурні зв'язки права людини на безпеку у сфері реалізації інших прав людини; з'ясувати основні аспекти взаємодії національної безпеки та права людини на безпеку; охарактеризувати загрози безпеці людини як підсистемі національної безпеки; встановити особливості юридичних механізмів забезпечення та захисту права людини на безпеку в сучасних умовах; обґрунтувати доцільність імплементації норм міжнародного гуманітарного права у правову систему України; визначити особливості обмежень прав і свобод людини в умовах надзвичайного та воєнного стану в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері забезпечення й захисту права людини на безпеку як складової частини системи прав людини та підсистеми національної безпеки держави. **Предметом дослідження** є право людини на безпеку, його теоретико-правове розуміння.

Заслуговує на схвальний відгук і **методологія**, використана під час написання дисертаційної роботи. Сукупність застосованих методів, на які спиралася у своєму дослідженні дисертантка, повною мірою забезпечила вирішення завдань дисертації та досягнення її мети. Логічні прийоми

супроводжували весь процес дослідження, допомагаючи формулювати чіткі судження й аргументовані висновки. Застосування діалектичного методу допомогло проаналізувати поняття «право людини на безпеку», розкрити його змістовне наповнення, структуру та видову розмаїтість; сформулювати висновки щодо різновидів та природу загроз (небезпек) праву людини на безпеку. За допомогою порівняльно-правового методу з'ясовано особливості реалізації права людини на безпеку в зарубіжних країнах (США, Франції тощо) та можливість використання їх позитивного досвіду. Історико-правовий метод слугував розкриттю змісту і структури основних етапів виникнення й розвитку права людини на безпеку, умов та чинників, що впливають на його закріплення на рівні чинного законодавства. Феномен безпеки також досліджено за допомогою соціологічного методу, який виявив реальний стан захищеності людини, суспільства і держави від потенційних викликів та загроз у нинішніх умовах. Формально-юридичний метод застосовано під час аналізу різноманітних джерел права та особливостей дії їхніх норм у забезпеченні безпечного середовища людини та реалізації права на безпеку.

Достовірність та новизна наукових положень, висновків і рекомендацій визначається постановкою та вирішенням актуальної і багатоаспектної наукової проблеми права людини на безпеку як фундаментального права людини, а також як складової системи прав людини та підсистеми національної безпеки.

У дисертаційній роботі міститься **низка нових оригінальних** теоретичних, практичних положень та висновків, що визначають *наукову новизну* дослідження, сформульовану авторкою на с. 21–25 дисертації. Погоджуючись загалом з винесеними на захист положеннями, варто відзначити ключові з них.

1. Особливої уваги заслуговує проведений аналіз змісту понять «право людини на безпеку» та «національна безпека». Зокрема, авторкою рекомендовано змінити назву Закону України «Про національну безпеку України». На її думку, Закон України «Про національну безпеку України» оперує поняттями, які дещо підміняють його зміст. Ідеться про вихідну категорію «національна», що є похідною від поняття «нація». Тому більш чітка термінологічна назва базового закону у сфері безпеки має формулюватися «Про безпеку людини, суспільства та держави».

2. У роботі також визначено особливості правової регламентації реалізації механізму забезпечення та захисту права людини на безпеку (в умовах мирного часу та збройних конфліктів), які разом сприймаються як комплексний

(відокремлений) міжгалузевий інститут, що обумовлює необхідність упровадження інтегрованого підходу до реформування існуючих правових, організаційних та інформаційно-комунікаційних інструментів цього інституту.

3. Тетяною Павлівною сформульовано авторське визначення поняття «право людини на безпеку» як фундаментальне конституційне право людини на безпечне існування та розвиток в умовах відсутності небезпек та загроз техногенного, екологічного, військово-політичного та соціального характеру. Зазначено, що це право є передумовою для реалізації інших конституційних прав і свобод людини.

Окремо слід відзначити цінність проведеної роботи для науки і практики. Так, сформульовані в дисертації положення та висновки можуть бути використані у науковій діяльності – для проведення подальших наукових досліджень права людини на безпеку в сучасній юридичній науці; правотворчій діяльності – для подальшого удосконалення чинного законодавства у сфері забезпечення національної безпеки та безпеки людини; правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності діяльності органів державної влади щодо забезпечення та захисту права людини на безпеку; освітньому процесі – матеріали дисертації використовуються в освітньому процесі Львівського державного університету внутрішніх справ при викладанні навчальних дисциплін «Теорія держави та права», «Міжнародне право», «Міжнародний захист прав людини» (акт впровадження Львівського державного університету внутрішніх справ від 29.05.2024 № 33), а також можуть бути використані під час підготовки методичних матеріалів з таких навчальних дисциплін, як «Філософія права», «Конституційне право», «Право Європейського Союзу».

Додаткової уваги заслуговує і той факт, що дисертантка під час написання послуговувалась значною кількістю вітчизняних джерел та зарубіжної літератури, судової практики (список використаної літератури містить 416 найменувань).

Усе це в сукупності свідчить про те, що Тетяна Павлівна Кірієнко виконала самостійну дослідницьку роботу, цінність якої визначається її актуальністю, науковою новизною, а також безсумнівною важливістю для вдосконалення вітчизняної юридичної науки та практики.

3. Повнота викладу результатів дослідження у наукових публікаціях

Основні положення дисертації висвітлено в 12 наукових публікаціях, з яких: 5 наукових статей у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України, та 7 тез виступів на науково-практичних заходах.

4. Дотримання академічної доброчесності, відповідність анотації основним положенням дисертації

Об'єктивне оцінювання як тексту дисертаційного дослідження, так і його результатів (висновків, пропозицій та рекомендацій) дає підстави стверджувати, що Т. П. Кірієнко було дотримано загальноновизнаних стандартів та вимог академічної доброчесності. Зокрема, дисертантка належно оформила посилання на наукову літературу, аналітичні матеріали та нормативно-правові акти. Крім того, дотримання Т. П. Кірієнко етичних стандартів доброчесності підтверджується наявністю висновку, отриманого за результатами проведення науково-технічної експертизи на академічний плагіат.

Анотація до дисертаційного дослідження являє собою коротко та чітко викладену характеристику роботи, відображає мету наукової розвідки, новизну дисертації у порівнянні з тими академічними роботами, які є спорідненими зі сформульованою тематикою та цільовим призначенням. Зміст анотації не містить інформації, якої не було б у тексті дисертаційного дослідження. Вказане слугує показником обізнаності здобувачки в праволюдській проблематиці, її спроможності правильно й ефективно обробляти та систематизувати знайдені дані, наукові факти та ідеї.

5. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом дисертаційне дослідження Т. П. Кірієнко заслуговує позитивної оцінки та зумовлює загальний висновок про відповідність поданої до захисту дисертації встановленим вимогам. Водночас є кілька зауважень до роботи, які потребують додаткового обґрунтування, а саме такі:

1. У дисертації простежується «системний підхід» до вивчення проблем безпеки, який охоплює широкий спектр її основних аспектів. Водночас, у дослідженні використовується «досить різноманітна термінологія» для позначення поняття «право людини на безпеку», зокрема поняття «безпека людини», «безпека особистості», «людська безпека», «безпека прав людини», «державно-правова безпека особи» тощо. Незважаючи на те, що кожне з цих понять має певні теоретичні та правові підґрунтя, їхня варіативність може

ускладнювати сприйняття загальної концепції права людини на безпеку в межах дисертації. У деяких випадках не зовсім очевидні критерії розмежування цих термінів, що може спричиняти певну невизначеність у їхньому взаємозв'язку та сфері застосування. Було б доцільним або запропонувати чітке визначення кожного з використаних термінів із конкретизацією їхніх змістовних відмінностей, або ж уніфікувати термінологію відповідно до концептуальної рамки дослідження. Такий підхід сприяв би більшій структурованості викладу та забезпечив би додаткову ясність у розмежуванні означених категорій. Водночас, слід відзначити, що залучення різних термінів є виправданим у контексті аналізу різноманітних доктринальних підходів, адже відображає широкий спектр наукових інтерпретацій характеризованих понять.

2. Дисертанткою на с. 150 дисертації запропоновано розробити окремий законодавчий акт *«Про право людини на безпеку»* (у цьому контексті Тетяною Павлівною наголошено на необхідності визначити основні принципи, суб'єктів, механізми реалізації та відповідальність за порушення цього права). У цьому документі авторкою також запропоновано визначити *«право на безпеку як комплексне право, що включає захист від насильства, зловживання владою та порушень з боку силових структур»* (у положеннях новизни це право визначено інакше, а саме як: *фундаментальне конституційне право людини на безпечне існування та розвиток в умовах відсутності небезпек та загроз техногенного, екологічного, військово-політичного та соціального характеру* – с. 21-22 дисертації); механізми забезпечення права на безпеку під час збройних конфліктів відповідно до норм міжнародного гуманітарного права; *відповідальність за порушення норм щодо захисту цивільного населення, передбачених Женевськими конвенціями тощо*). Однак така пропозиція невинуватена з огляду на те, що право людини на безпеку (як зазначила авторка, є комплексним, збірним поняттям, яке знаходить своє відображення в різних галузях права і ними ж визначається, наприклад екологічна безпека людини, економічна безпека людини, воєнна безпека людини тощо). Окрім того, на нашу думку, право людини на безпеку є загальнотеоретичним поняттям, яке не може бути втілене в окремому нормативному акті (не зрозуміло який саме акт пропонує прийняти дисертантка – Закон ? чи можливо це окрема стаття Конституції України). І насамкінець, дана пропозиція не узгоджується із положеннями новизни щодо внесення зміни до Закону України «Про національну безпеку України», запропонувавши доповнити його переліком загроз національній безпеці з акцентом на забезпечення особистої безпеки громадян; визначити в

ньому критерії пропорційності та обережності при застосуванні сили; встановити санкції за порушення положень Додаткових протоколів до I та II Женевських конвенцій (тобто в цьому Законі вже йдеться про Женевські конвенції – Т.С.). Також варто зауважити, що в положеннях новизни авторкою рекомендовано змінити назву Закону України «Про національну безпеку України» на Закон України «Про безпеку людини, суспільства та держави». Тобто постає питання: чим відрізняється пропонований нормативний акт «Про право людини на безпеку» від Закону України «Про безпеку людини, суспільства та держави». Просимо обґрунтувати цю пропозицію на прилюдному захисті.

3. У тексті дисертації було б доречним висвітлювати актуальні статистичні дані станом на 2025 рік, адже на с. 213 дисертації, аналізуючи загрози безпеці людини в економічній сфері наведені дані Інституту демографії та соціальних досліджень про стан бідності в Україні за 2022 та 2023 роки. Просимо висвітлити власні міркування з цього питання на прилюдному захисті.

Водночас, безвідносно до висловлених зауважень, які переважно виражають наукову позицію опонента, поточна оцінка роботи не має своєю метою ставити під сумнів наукові якості пропонованого до захисту дисертаційного дослідження. Навпаки, переконані, що здобувачка не збирається зупинятися на досягнутому і, сподіваємося, сформульовані вище зауваження будуть слугувати новим «науковим поштовхом» для майбутніх досліджень.

Дисертація Т. П. Кірієнко характеризується внутрішньою єдністю, містить нові достовірні наукові результати і положення, що висуваються для публічного захисту. Безумовно, вказане свідчить про особистий внесок авторки в науку теорії держави і права та конституційного права. Результати дисертаційного дослідження збагачують зміст концептуальних положень вітчизняної теорії та юридичної практики, ролі феномену безпеки людини як підсистеми національної безпеки у вітчизняному державотворенні.

ВИСНОВОК:

Дисертація Кірієнко Тетяни Павлівни на тему «Право людини на безпеку: теоретико-правове дослідження» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою і практичною цінністю здобутих результатів у повній мірі відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня

доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її авторка Кірієнко Тетяна Павлівна за результатами публічного захисту заслуговує на присудження їй освітньо-наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук,
професор, професор
кафедри теорії держави і
права Львівського
торговельно-економічного
університету

Т. С. Подорожна

Підпис <u>Подорожна</u>	ЗАВІРЯЮ
НАЧАЛЬНИК ВІДДІЛУ КАДРІВ	
ЛТЕУ <u>[Signature]</u>	
"__" "__"	20__ р.